

KAMENICKÉ ZNAČKY V PRŮJEZDU PRAŠNÉ BRÁNY

LADISLAV BARTOŠ

Text se zabývá problematikou metod průzkumu a dokumentace kamenických značek a všímá si současného stavu zpřístupnění výsledků již provedené práce na tomto poli, tedy publikací dokumentovaných kamenických značek na pražských stavbách. Pro praktické ověření možností a omezení při dokumentování kamenických značek bez přímého přístupu k nim (z lešení, plošiny a podobně) byly vybrány stěny v průjezdu Prašné brány. Dokumentace značek na kvádřovém zdivu byla prováděna výhradně z úrovně chodníku. Jako pomůcky při dokumentaci bylo užíváno pouze fotoaparátu, skládacího dvoumetru jako grafického měřítka a slunečních paprsků dopadajících v různých ročních a denních dobách pod více či méně vhodným úhlem na určité části zdiva. Dokumentovány byly jednotlivé typy značek, ale také jejich pozice na stěnách průjezdu. Značky pocházejí z doby výstavby věže v letech 1475–1483. Značky na Prašné bráně dokumentovali již František Beneš, Franz Rziha a Josef Mocker, nálezy z průjezdu tak bylo možné porovnat s jejich dokumentací z druhé poloviny 19. století. Dokumentace byla dále doplněna o další typy značek nalezené v přístupných interiérech věže.

STONEMASONS MARKS IN THE PASSAGE OF THE POWDER TOWER

The text concerns problems of the methods of survey and documentation of stonemasons' marks and pays attention to the current state of viewing the results of work done in this field so far, i.e. publication of documented stone marks on Prague buildings. Walls in the passage of the Prašná Gate have been chosen to practical verification of options and limits during their documentation without direct access (from scaffolding, platform etc.). Documentation of marks on the ashlar walls was pursued solely from the pavement level using a camera, folding 2 m rule as a graphical scale and sun light at various angles in various seasons and day times on certain parts of the walls. Individual types of marks and their position on the walls were documented. The marks come from the period of the tower construction in 1475–1483. In the second half of the 19th century the marks were documented by František Beneš, Franz Rziha and Josef Mocker. The finds from the passage could thus be compared with earlier documentation, which was widened with further types of marks found in the accessible interiors of the tower.

Klíčová slova — Praha-Staré Město – brána – Prašná brána – pozdní gotika – kamenické značky – dokumentace – 15. století – Matěj Rejsek – Josef Mocker

Key words — Prague-Old Town – gate – Powder Tower (Prašná Gate) – Late Gothic – stonemasons' marks – documentation – 15th century – Matěj Rejsek – Josef Mocker

Kamenické značky

Existují různé definice kamenických značek, v plné šíři významu zahrnuje tento pojem veškeré značky používané kameníky, tedy značky osobní, technické a další (viz VÍTOVSKÝ 1991a, 9–10; VÁCLAVÍK 2014, 25–26; SOMMER 2011a on-line). Tyto specifické obrazce byly obvykle vytesány či vyryty do povrchu kamenicky opracovaných prvků. Značky mohly být vyznačeny i méně trvanlivým způsobem – např. kresbou na kamenný povrch. Tento způsob neměl takovou trvanlivost, přesto se na některých objektech dochovaly značky kreslené rudkou či jinou hlinkou.

Nejvíce pozornosti bylo v literatuře věnováno osobním značkám. V zúženém významu pojmu jsou jako kamenické značky chápána právě jen tato označení konkrétních kameníků (ROZEHNAL 1991, 88; ŠKABRADA 2003, 20), využívaná někdy dále k pátrání po jejich migraci napříč určitými regiony, genealogických souvislostech, obohacování podoby konkrétních značek, vzájemném ovlivňování jednotlivých hutí atd. Předpokládá se, že primární funkcí těchto značek byla možnost odlišení práce jednotlivých kameníků v rámci jedné stavby pro účely spravedlivého vyplácení jejich mzdy.

Odlíšnou skupinu představují technické značky, které při pochopení jejich původního účelu můžeme dále třídit do podskupin. Můžeme tak hovořit o značkách rozměrovacích, ubíracích, konstrukčních, montážních, pozičních, lokačních, osazovacích, sesazovacích atd. Jak vidno z uvedeného výčtu, některé pojmy se do značné míry překrývají, názvosloví totiž dosud není příliš ustálené. Další značky mohly sloužit například k evidenci již proplacených kusů, počítání dílů a podobně (k tomuto podrobněji viz zejména VÍTOVSKÝ 1991a; SOMMER 2011a on-line).

Kamenické značky byly jakožto pozoruhodná (byť poměrně nenápadná) součást historické architektury zkoumány prakticky již od počátků vědeckého poznávání na tomto poli. V 19. století bylo toto bádání spojeno i s určitým romantismem ve spojitosti s tajuplností geometrických symbolů na dávných stavbách. Není divu, že následkem až příliš senzačních teorií a závěrů některých badatelů, zejména Franze RZIH (1883), zpochybňovaných již ve své době, došlo později k určitému vystřízlivění a skepsi ohledně možnosti pochopení významu značek a jejich využitelnosti ve stavebněhistorickém zkoumání staveb.

Určitou novou vlnu zájmu o zkoumání kamenických značek lze zaznamenat s blížícím se koncem 20. století, v našem prostředí je to patrné například na sborníku z olomoucké konference o kamenických značkách (MÜLLER 1991). Dokumentace kamenických značek přispěla v několika případech k lepšímu poznání historie významných památek, resp. pomohla upřesnit datování jejich částí (VÍTOVSKÝ 1991b; 1994). Zásadní význam má také systematická dokumentace značek, prováděná Petrem Chotěborem při postupných dílčích opravách v areálu Pražského hradu (CHOTĚBOR 2001; FUCHS/CHOTĚBOR 2012).

Poslední desetiletí přinesla nové možnosti v několika ohledech. Objevily se nové prostředky a pomůcky použitelné také k dokumentaci značek (digitální fotoaparát). Tyto relativně nové přístroje se velmi rychle masově rozšířily zároveň se zlepšováním jejich technických parametrů a poklesem pořizovací ceny. Dalším fenoménem jsou dříve netušené možnosti komunikace a možnosti zveřejňování čehokoli prostřednictvím internetové sítě.

Zatímco různé teorie mohou být zpochybňovány, případně zcela odmítnuty, samotná objektivní dokumentace značek má nepochybnou hodnotu – už z důvodu postupného zániku nebo přinejmenším ztráty čitelnosti samotných značek *in situ*. Pro další využití dokumentace značek je nezbytné nejen tvarově věrné zachycení jednotlivých značek (pokud možno s měřítkem), ale také jasná informace o umístění značek na stavbě, umožňující jejich opětovné bezproblémové dohledání a kontrolu. O významu a potřebnosti dokumentace značek viz např. text na blogu Jana SOMMERA (2013a on-line) nebo text ve výše uvedeném sborníku (ROZEHNAL 1991, 89). I kvalitně zpracovaná dokumentace může být jen obtížně využita dalšími badateli, pokud nedojde k jejímu zveřejnění. Značná část dokumentace tak zřejmě zůstává „v šuplíku“ svých autorů, kteří s nějakou formou publikování své práce čekají (případně čekali) na zkompletování určitých souborů, nalezení atraktivních souvislostí a podobně. K publikování v takovýchto případech obvykle vůbec nedojde a řada badatelů je tak „odsouzena“ k tomu, aby stále znovu a znovu dokumentovala tytéž značky. Tuto neutěšenou situaci docela trefně popisuje na svém blogu Monudet Jan SOMMER (2011b on-line).

Nástin vývoje a stavu poznání, dokumentace a publikování pražských kamenických značek

Podrobněji si můžeme všimnout situace v našem hlavním městě. Asi za nejstarší tištěnou publikaci podoby kamenických značek v Praze lze považovat vyobrazení sloupu a sochy Brunčvíka (přesněji Rolanda)¹ v časopise Dobroslav (ZIEGLER 1822). Vyobrazení obsahuje kromě čtyř ortogonálních pohledů na celek sochy na sloupu také detailní podobu celkem jedenácti štítků se značkami. V textu Ziegler jako vysvětlení uvádí: „Na dolejší hraně hořejšího předskoku jest na něm vůkol jedenácte erbovních štítů s obzvláštními hieroglyfy. (Na titulní rytině číslo 1–11). Pan Jan Ludvík Kranner, představený pražského kamenického cechu myslí, že to jsou znamení a monogramy německých stavitelů a kameníků, kteří na pražském mostě pracovali. Což se nejen kladivy, dláty a úhelnicemi (v čísle 11.), nýbrž i tím pravdě podobá, že se podobná, také v erbovních štítech obsažená znamení, též ve více domech pražských v starých kamenných dveřních futrách nalézají, ku příkl. na sklepe v Nře 449. v ulici sv. Jiljí, a na klenutí (kamenici) v domě Nře 553. (Sirenhaus) v Celené ulici; an jich kamenici i podnes ještě užívají.“ (ZIEGLER 1822, 43–44). Text dobře ilustruje jednak zánik povědomí o významu značek u běžné, ale i vzdělané populace, na druhé straně však stále určitou představu o jejich účelu u tehdejších kamenických cechů. Autor textu uvádí i další příklady značek na pražských domech (byť v tomto případě mohlo jít spíše o tzv. merky, viz MÜLLER 1991).

Několik kamenických značek z malostranské a staroměstské mostecké věže publikoval již v roce 1856 Bernhard Grueber ve vídeňských Mittheilungen (GRUEBER 1856, 245). V roce 1864 publikoval konzervátor František Xaver Josef Beneš značky z několika významných českých památek (BENEŠ 1864, XLI–XLIV), mimo jiné z celé řady pražských staveb (katedrála, mostecké věže, Karlův most, Prašná brána, Týnský chrám, starý královský palác, Jindřišská věž, Petrská zvonice). Kamenických značek na pražských stavbách si samozřejmě všiml a náležitou pozornost jim věnoval také již zmíněný Franz Rziha, který dokumentoval a publikoval značky nalezené na řadě staveb. V jeho díle tak najdeme značky ze svatovítského dómu, Týnského chrámu, hrobky sv. Vojtěcha, Hradu (míněno zřejmě starý královský palác), (Staroměstské) radnice, pilíře pod sochou Brunčvíka, Karlova mostu (rozděleno na nejstarší části, opravy), Prašné brány, Malostranské mostecké

1 Značkami na soklu se nejnověji podrobně zabýval Jan SOMMER (2013b on-line).

Obr. 1. Praha 1-Staré Město, Prašná brána, celkový pohled od východu (foto L. Bartoš, 2015).

věže, Staroměstské mostecké věže, Jindřišské věže (RZIHA 1883). Při vyhledávání objektů se značkami Rziha snad využil zmíněnou starší práci Benešovu, výběr objektů se nápadně shoduje. Značky na katedrále, dokumentované tentokrát architektem Kamilem Hilbertem, se objevily v příslušném svazku soupisu památek. Zde se objevuje dokonce určitá lokalizace značek – určení příslušné části katedrály a určení měřítka (HILBERT/PODLAHA 1906, 153). Hilbertův předchůdce Josef Mocker se dokumentací značek na katedrále zřejmě příliš systematicky nezabýval (FUCHS/CHOTĚBOR 2012, 509), na rozdíl od jeho pečlivé (a publikované) dokumentace značek na Prašné bráně, o které bude dále pojednáno níže (MOCKER 1889). V prvorepublikovém období vznikla na Pražském hradě sbírka odlišných kamenických značek ze starého královského paláce a kostela Všech svatých, restaurovaných pod vedením Karla Fialy. Tato sbírka je až od roku 2000 rozšiřována o odlišky značek z katedrály (FUCHS/CHOTĚBOR 2012).

V roce 1940 vyšel v časopise Pestrý týden článek s názvem O záhadných značkách a nápisech, který si vedle kamenických značek všiml také nápisů kumánských, runových a podobných záhad. Text je podepsán pseudonymem Karel VELIKÝ (1940). Evidentně čerpal z dávného Zieglerova textu (ZIEGLER 1822) nejen reprodukcí části jeho erbů se značkami, ale i uvedením totožných staroměstských domů čp. 449 a 553.

V průběhu druhé poloviny 20. století se s publikováním kamenických značek na pražských objektech setkáváme spíše jaksí „mimochodem“, obvykle jako doprovod uměleckohistorického rozboru jednotlivých objektů. Někdy chybí měřítko, jindy informace o umístění značek, často obojí. (JEČNÝ 1971; NEJEDLÝ 1985). Od konce 80. let se objevují systematictější publikace výsledků průzkumů a dokumentace značek na některých stavbách v Praze (VÍTOVSKÝ 1991b; 1994; DRAGOUN 1995; DURDÍK/CHOTĚBOR 1999, obr. 6; CHOTĚBOR 2001; FUCHS/CHOTĚBOR 2012).

Možnosti, které k publikování (nejen) kamenických značek nabízí internet, nebyly v našem prostředí dosud téměř vůbec využity. O systematictější práci v tomto směru se snaží především Jan Sommer (viz poznámky a odkazy v předchozím textu) na svých webových projektech Česká placka, Monudet a především Kamenické značky. Autor tohoto textu postupně zveřejňuje fotodokumentaci nejen kamenických značek, ale i dalších prvků a detailů především pražské architektury v rámci projektu Pragdetail (BARTOŠ 2014 on-line). V českém prostředí bohužel dosud neexistuje pro kamenické značky funkční otevřená databáze, jaké známe z některých evropských zemí. Na webu lze nalézt řadu víceméně nahodile fotografovaných kamenických značek v různých fotogaleriích, obvykle však chybí i jen základní lokalizace. Je možné vyhledat také některé studentské práce na toto téma. Za pozornost jistě stojí práce studenta Fakulty architektury ČVUT Dominika Petra zabývající se geometrií značek (PETR 2013 on-line). Autor kritickým způsobem prověřoval Rzihovy geometrické konstrukce a práci konzultoval s předními českými odborníky.² Internet jako zdroj informací však přináší, kromě řady nesporných výhod, také četná úskalí. Jde především o naprosto nesouměřitelnou důvěryhodnost různých internetových zdrojů, kterou by bylo možné shrnout do lapidárního hesla „internet snese všechno“. V konkrétním případě kamenických značek se můžeme setkat s jejich laickým, popř. až fantaskním vykládáním, poněkud problematické je také konstatování jejich neexistence na jednotlivých kamenech, nebo dokonce celých objektech.³ Spolehlivě vyloučit existenci kamenické značky totiž můžeme pouze na kamenech s dobře dochovanými stopami původního opracování.

Prašná brána

Prašná brána (obr. 1) byla budována od roku 1475⁴ přibližně v místě starší brány, nazývané Horská (první zmínka v roce 1310, branou vedla cesta na Kutnou Horu), Odraná (1431) nebo Královská věž (zmínky 1447, 1449, název zřejmě kvůli sousedství s Královským dvorem). Špatný stav budovy, který se projevil i v jejím nelichotivém názvu, považovali Staroměstští za ostudu své obce tím spíše, že v těsném sousedství sídlil panovník. Novostavba byla od počátku koncipována především jako reprezentativní, nikoli pevnostní stavba. Svědčí o tom kromě její podoby také fakt, že byla založena východně od linie staroměstských hradeb a od své předchůdkyně, tedy do prostoru příkopu, ztrácejícího postupně svou funkci. Stavbu nejprve vedl mistr Václav, k němuž se od poloviny roku 1476 připojil Matěj Rejsek, kterého povolala městská rada, aby „květy a obrazy k té věži vytesával a vše, co by k okrase té věže sloužilo, dělal“ (MOCKER/TOMEK 1889). V roce

² Autor jmenovitě děkuje M. Ryklovi, P. Chotěborovi, J. Sommerovi, P. Růžickovi a J. Vítovskému.

³ Takovéto chybné informace nalezneme v jiné studentské práci (ZMEK 2005 on-line).

⁴ O položení základního kamene dne 20. 3. 1475 (v pondělí po Květné neděli) samotným králem Vladislavem nás informuje český nápis na římsě nad přízemím na východním průčelí věže.

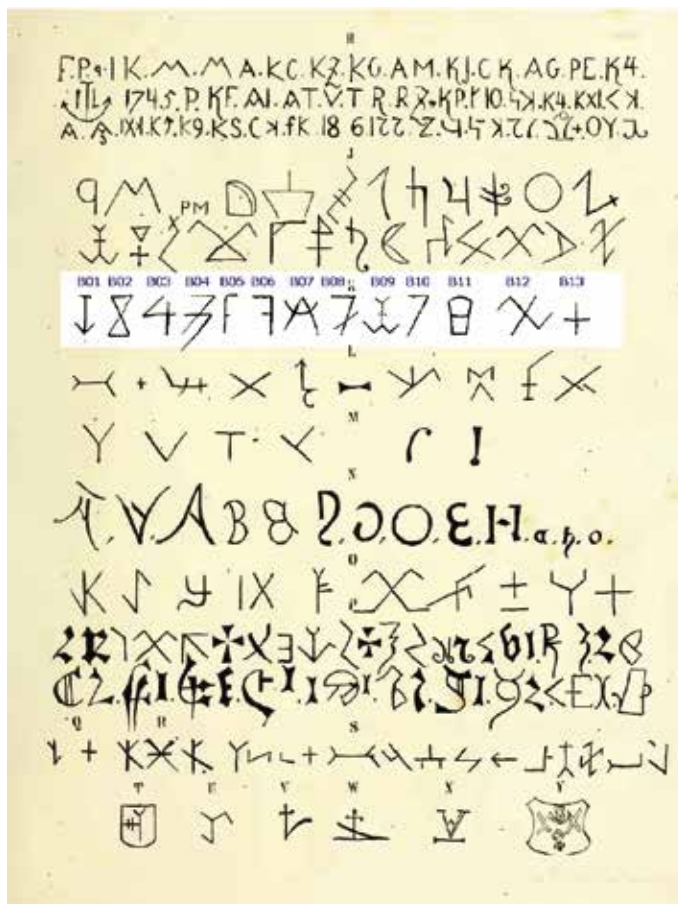
1478 pak zjevně nadaný a ambiciózní Rejsek docílil toho, že mu bylo nadále svěřeno vedení celé stavby. Po přesídlení krále na Hrad v roce 1483 zřejmě stavba věže postupně uvázla a byla dokončena spíše jen provizorně snad v roce 1489 (ŠPERLING 1964, 44). Věž byla během 16. a 17. století nazývána prostě Nová brána/věž, v 18. století se v souvislosti s novým převažujícím využitím ustálil název Prašná brána/věž. Původní přístup do patra věže, vedoucí po můstku z Králova dvora, byl v roce 1592 nahrazen přistavěným točitým schodištěm. Při pruském obléhání Prahy roku 1757 byla věž a její výzdoba značně poškozena, v roce 1799 došlo k odstranění poškozených částí sochařské výzdoby. V roce 1818 bylo dokonce uvažováno o demolici věže, ta naštěstí získala novou funkci umístěním hodin se čtyřmi ciferníky. V letech 1875–1886 proběhla zásadní oprava věže, spojená s regotizací, vedená Josefem Mockerem. Další velkou opravu, provedenou v letech 1960–1963, vyvolal pád části sochařské výzdoby. Poslední oprava s postaveným lešením proběhla v letech 1990–1993 po podobném incidentu z roku 1988.

Při popisu brány si dovolíme vypůjčit slova Josefa Mockera (MOCKER/TOMEK 1889): „Půdorys věže tvoří pravidelný čtverec, jehož strany

severní a jižní plnými, 2,10 m. silnými zdmi ohraničeny jsou, kdežto na straně východní a západní brána mající 8,10 m. světlé šíře se nalézá, která lomeným, krabulemi zdobeným obloukem zaklenuta jest.“ Ke klenbě průjezdu Mocker uvádí: „Klenba nad průjezdem utrpěla při obléhání Prahy od Prusů r. 1757 velice, tak že z původního stavu jejího nic se nezachovalo. Navrhovatel upravil ji podobným způsobem, jako jsou klenby v prvním a druhém patře věže.“ (MOCKER/TOMEK 1889, cf. LIBAL 1948, 206). Zdivo brány tvoří rozměrné pískovcové kvádry, kladené v řádcích o výšce cca 20–40 cm. Původní kvádry se proti novověkým výměnám vyznačují (maltou vyplněnými) důlky po nůžkových krepnách. Povrch historických kvádrů byl při obnovách v 19. a 20. století zřejmě upravován, vyhlazován, což vedlo ke ztrátě informace o jejich původní podobě povrchu a také ke ztrátám značek. Ztráty způsobilo také působení povětrnosti, před kterým byly do značné míry chráněny vnitřní stěny průjezdu, kde se proto zachovalo relativně více značek v čitelném stavu. Zdivo průjezdu bylo vybudováno zřejmě v roce 1476 (MOCKER/TOMEK 1889).

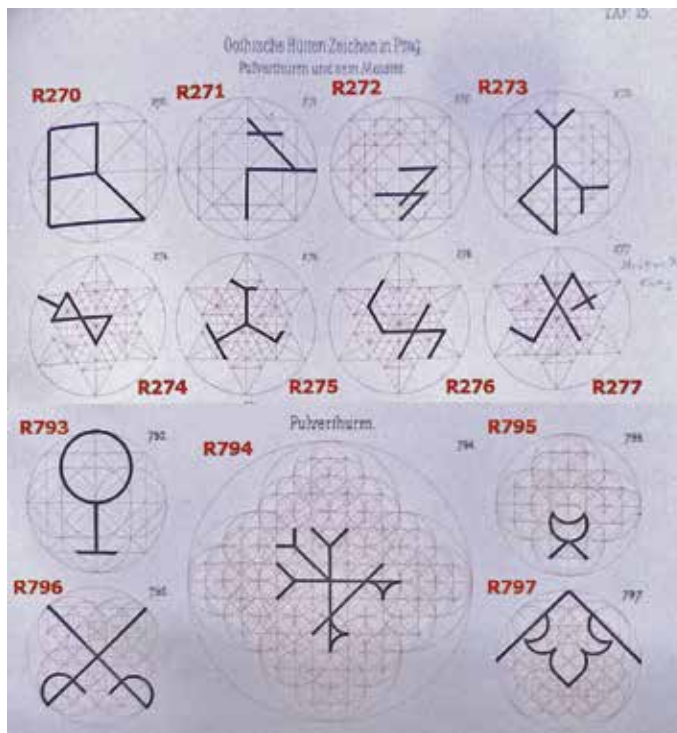
Vzhledem k významu brány mezi pražskými památkami, ale i v rámci dějin české architektury se s informacemi o Prašné bráně setkáváme prakticky ve všech průvodcích a publikacích o Praze, v pracích o vývoji české/československé (gotické, pozdně gotické) architektury atd. Není tedy prakticky možné (a s ohledem na rozsah a zaměření této práce ani účelné) uvádět zde odkazy na veškerou dostupnou literaturu. Uvedeny jsou pouze práce zásadnějšího významu, resp. převážně texty zabývající se výlučně tímto objektem. Pro účel tohoto příspěvku je třeba povšimnout si zejména publikací zabývajících se kamenickými značkami.

Kamenické značky na Prašné bráně byly publikovány hned třemi autory již v průběhu 19. století, a to v rozpětí pouhých pětadvaceti let. Jako první zveřejnil podobu třinácti kamenických značek již v roce 1864 František BENEŠ (1864; obr. 2). V roce 1883, tedy v době, kdy probíhala rekonstrukce

Obr. 2. Praha 1-Staré Město, Prašná brána, kamenické značky publikované F. Benešem v roce 1864 (číslování L. Bartoš, 2015).

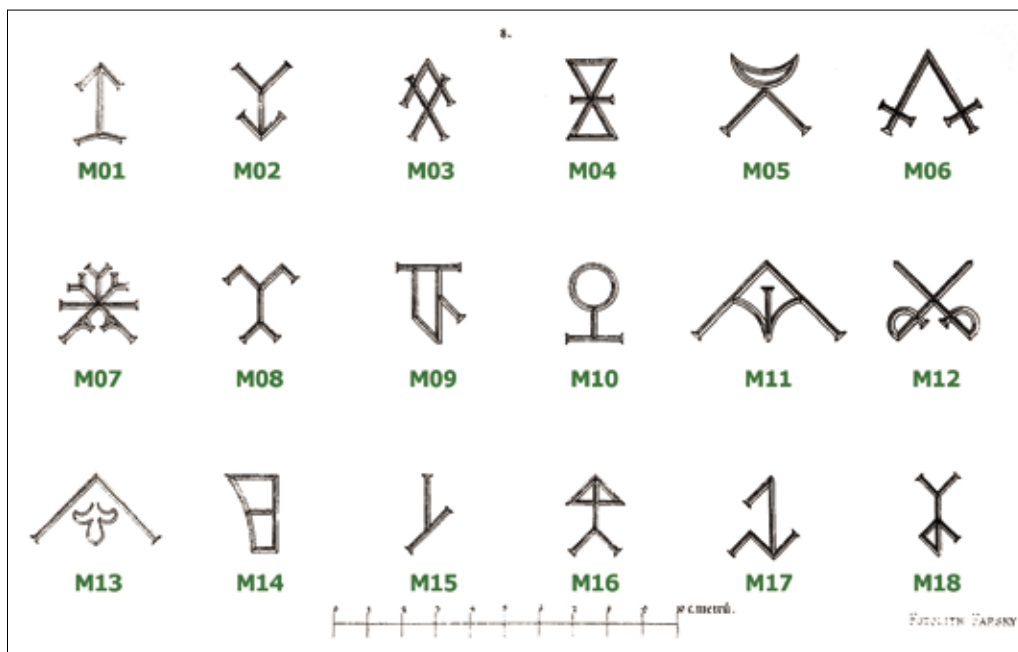
Obr. 3. Praha 1-Staré Město, Prašná brána, kamenické značky publikované F. Rzihou v roce 1883.

brány, byla publikována rozsáhlá práce F. Rzihy (1883) obsahující shodou okolností rovněž třináct značek z tohoto objektu (obr. 3). Po dokončení prací byl vydán velkoformátový pamětní spis Josefa Mockera a Václava Vladivoje Tomka obsahující kromě historie, popisu a výkresové dokumentace věže také osmnáct kamenických značek včetně grafického měřítka (MOCKER/TOMEK 1889, tab. XIX). Zatímco Benešovy značky působí jako letmo skicované od ruky, Rziho-
vy jsou vrýsované do jeho charakteristických geometrických „klíčů“. Bohužel byly do těchto obrazců umístěny někdy i za cenu výrazných deformací skutečného tvaru značky, jak bude rozvedeno

níže. Mockerova dokumentace je ze všech tří nejrozsáhlejší a zřejmě i nejvěrnější. Značky jsou sice poněkud dobově „zkrášleny“ například důsledným přimalováním patek, přesto je však lze považovat za důvěryhodný pokus o exaktní dokumentaci značek (obr. 4).

Obr. 4. Praha 1-Staré Město, Prašná brána, kamenické značky publikované J. Mockerem v roce 1889 (číslování L. Bartoš, 2015).

Během dalších 125 let (pokud je autorovi známo) již značky znovu publikovány nebyly. Při opravě v 60. letech 20. století byla přednostní pozornost pochopitelně věnována sochařské výzdobě brány a rozlišení její původnosti (ŠPERLING 1964; 1965). V zápisech z oprav v 60. a 90. se nepodařilo nalézt žádnou zmínku o kamenických značkách a zdá se, že tyto ideální příležitosti k dokumentaci značek zůstaly nevyužity.⁵

Nejrůznější metody provádění dokumentace kamenických značek (překreslení na průhlednou fólii, frotáž, sádrové odlitky, fotografie, 3D skenování) již byly několika autory popsány (ROZEHNAL

⁵ Naposledy byly fasády věže čištěny v roce 2013 horolezeckým způsobem.

1991, 90–93; VÁCLAVÍK 2014, 25–26; VESELÝ 2014; SOMMER 2011a on-line). Zde se budeme blíže zabývat pouze alternativou vyzkoušenou v průjezdu Prašné brány.

Podmínkou užití přesných kontaktních metod dokumentace (překreslování na fólii, frotáže, či dokonce odlévání odlitku) je možnost přístupu ke značce, nejlépe z postaveného lešení. Autor práce se na zvoleném dílčím příkladu (na plochách stěn průjezdu Prašné brány) rozhodl ověřit možnosti a omezení dokumentace značek, které aktuálně nejsou takto zpřístupněny. Možnost dokumentování značek na dálku (dalekohled, teleobjektiv) byla zmíněna již v uvedeném sborníku, vydaném před čtvrtstoletím (ROZEHNAL 1991, 89). Zmínka je však uvedena spíše ve skeptickém duchu. Otázkou je, zda rozvoj digitální techniky v uplynulém období umožňuje průzkum a dokumentaci zdálky zařadit mezi použitelné metody dokumentace značek.

Značky na stěnách průjezdu byly dokumentovány v průběhu relativně dlouhého období (únor 2014 až duben 2015). S výhodou bylo totiž využíváno osvětlení slunečními paprsky, které dopadají v různých ročních a denních dobách na jednotlivé části plochy kvádrového zdiva pod více či méně vhodnými úhly. Využití vhodného úhlu osvětlení je samozřejmě základním předpokladem rozpoznání značek, ovšem situace v průjezdu je v tomto směru pochopitelně složitější než např. na vnější fasádě. Značné části ploch, zejména v nejvyšších úrovních stěn průjezdu, jsou z pochopitelných důvodů zastíněny trvale.⁶ Dokumentována byla dvojice protilehlých stěn (boků) průjezdu – jižní, přesněji jiho-jihozápadní a severní, resp. severo-severozápadní.⁷ Jako pomůcky dokumentace sloužila kromě digitálního fotoaparátu pouze vhodná měřítka do fotografií (skládací dvoumetr, nivelační lať) a laserový dálkoměr pro změření celkových rozměrů stěn. Počítačovou úpravou digitálního snímku stěny byl na základě znalosti jejích rozměrů vytvořen tzv. fotoplán. Tento podklad sice nedosahuje úrovně přesnosti profesionálních výstupů geodeticky zhotovené fotogrammetrie, avšak pro zakreslení spárořezu kvádrového zdiva postačuje. Ve vektorovém programu (CAD) zhotovený (překreslený) plán spárořezu zdiva pak slouží jako ideální pomůcka k zakreslování pozic jednotlivých značek na konkrétní kvádry. Takto lze zakreslovat do vytištěného plánu značky pozorované přímo v terénu nebo i značky rozpoznané až při prohlížení snímků (pořízených s velkým přiblížením) na monitoru počítače. Pochopitelně u částí zdiva bližších pozorovateli převažuje nalézání značek přímo na místě, které je naopak u vzdálenějších partií zdiva prakticky nemožné. Průjezdem prochází poměrně frekventovaná silnice, což poněkud omezovalo možnosti průzkumu – fotografování z vhodných úhlů a vzdáleností atd. Rozeznání značek na jednotlivých kvádrech bylo komplikováno ve spodní úrovni zejména znečištěním, zanesením povrchu kvádrů,⁸ ve vyšších úrovních průjezdu pak větší vzdáleností od pozorovatele (dokumentováno bylo z terénu) a trvalým zastíněním ploch.

Je nepochybné, že od časů, kdy zdejší značky dokumentoval František Beneš, došlo k zásadnímu úbytku značek. Kupříkladu na severní stěně průjezdu byly cca dvě třetiny kvádrů nahrazeny novými, na jižní stěně přibližně třetina (obr. 5, 6). I značky, které jsou dosud dochovány, byly dříve zřejmě mnohem lépe čitelné. Výmluvné svědectví o tomto úbytku informací, které lze přímo na objektu číst, podává srovnání 150 let staré informace s nynějším stavem. V roce 1864 mohl František Beneš napsat, že jak na spodní, tak na horních částech Prašné brány lze pozorovat kamenické značky téměř na každém kvádru (BENEŠ 1864, 43). Proti tomu v současné době je třeba značky na objektu poměrně pracně hledat, běžný kolemjdoucí, ale i nedůsledný badatel jejich existenci vůbec nemusí zaznamenat.

U trojice dokumentátorů z 19. století je zjevné, že od sebe značky „neopisovali“, každý zaznamenal značky, které na věži viděl, tak, jak je viděl (případně chtěl vidět). Každý tak publikoval některé značky u jiných nezaznamenané, totožné značky se často i výrazně liší tvarem, který autoři zaznamenali (BENEŠ 1864, RZIHA 1883, MOCKER/TOMEK 1889). Rovněž autor této práce nejprve hledal a zaznamenával značky na vybrané části objektu, až v závěru pak pro rozšíření informací a možnost srovnání vyhledával značky i na jiných částech objektu a porovnával vlastní nálezy s výstupy předchůdců.⁹ Ukazuje se totiž, že výsledek dokumentace může být výrazně odlišný,

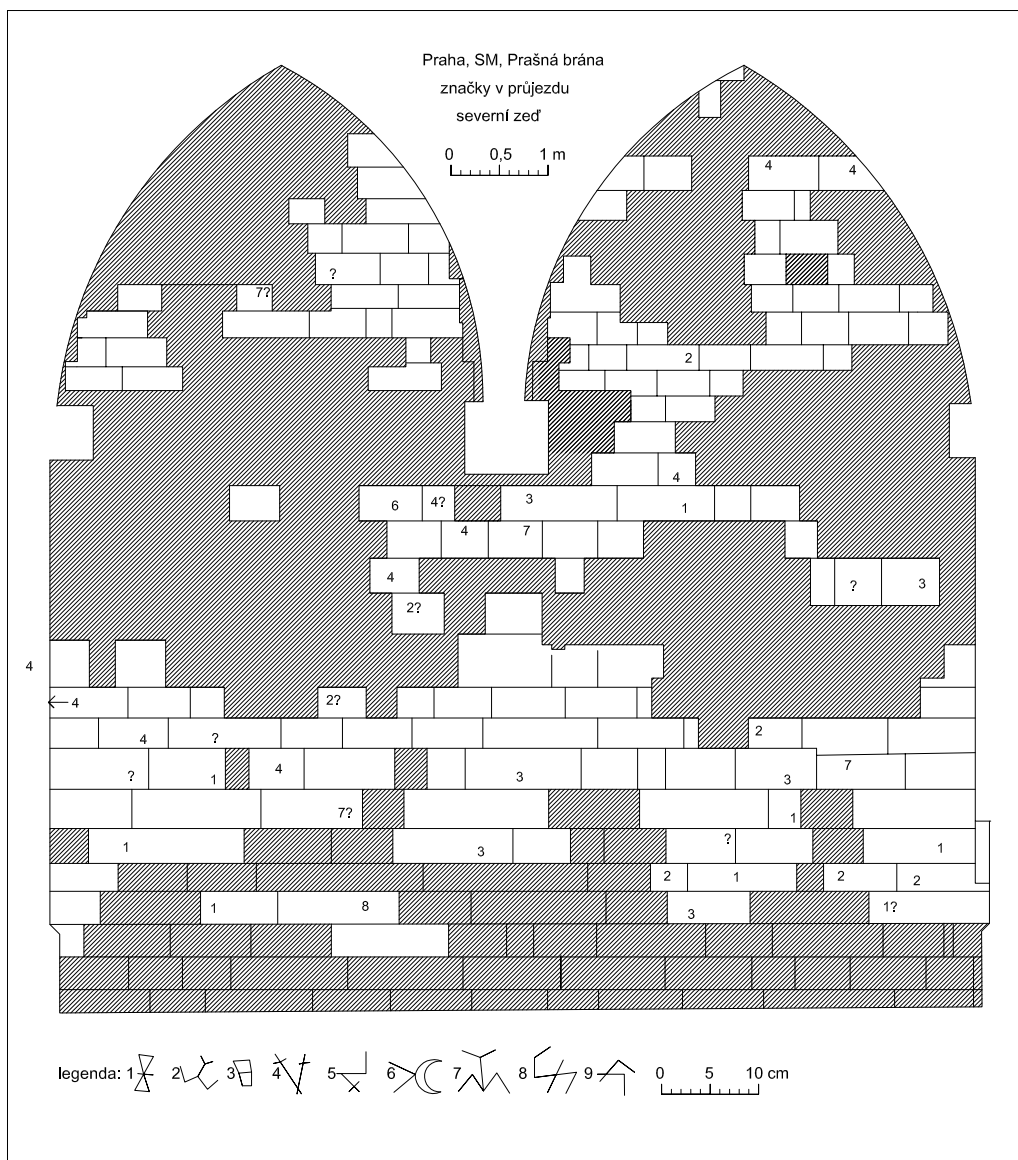
6 Dostatečného osvětlení nebylo pro velkou výšku průjezdu možné dosáhnout dostupnými přenosnými svítilny, příliš nepomohla ani svítilna na stěnách upevněná. Snad by bylo možné dosáhnout lepšího výsledku po pořízení specializovaného výkonného svítilny.

7 Brána není orientována přesně ke světovým stranám, pro zjednodušení bude dále užíváno pouze označení jižní/severní stěna.

8 Podle stavu povrchu kamene zdiva do výšky cca 3 m nad terénem, ale i podle náznaků v některých zápisech z oprav se zdá, že čištění povrchu při posledních velkých renovacích nebylo v těchto partiích provedeno.

9 V roce 2007 dokumentoval značky na spodní části pláště, v průjezdu a v interiérech věže Petr Chotěbor, jemuž autor textu děkuje nejen za laskavé zapůjčení jeho terénní dokumentace, ale také za cenné rady a připomínky.

Obr. 5. Praha 1-Staré Město, Prašná brána, severní stěna průjezdu. Výkres spároveň s vyznačením pozic nalezených značek. Měřítko výkresu 1:50, měřítko legendy (překreslených značek) 1:5. Otazníkem jsou naznačeny pozice pravděpodobných kamenických značek, jejichž podoba není při dokumentaci z terénu rozpoznatelná. Šrafovou vymezeny plochy novodobě vyměněných kvádrů. Plán spároveň překreslen na podkladě jednosnímkové fotogrammetrie (L. Bartoš, 2015).

pokud u hůře zachovaných značek víme, jaký konkrétní útvar můžeme hledat.¹⁰ Nalezené typy značek v průjezdu byly číslovány v řadě od 1 do 10. Zde přinášíme jejich stručnou charakteristiku, zahrnující také informace o jejich výskytu u Beneše (zkr. B), Rzihy (R), Mockera (M).¹¹

Značka č. 1. Je osově symetrická ve dvou směrech. Je tvořena dvěma trojúhelníky dotýkajícími se v jednom vrcholu. Ve středu značky, tedy v místě dotyku trojúhelníků, je obrazec doplněn krátkou úsečkou tvořící osu mezi oběma trojúhelníky. Celek může vzdáleně připomínat např. přesýpací hodiny, v kamenickém kontextu snad i schematizovanou dvojitou plošinu.

Značka patří k nejrozšířenějším, je dobře patrná na mnoha kvádrech a patří tak k výjimkám, které se objevují u všech tří dokumentátorů v 19. století. Beneš ji zaznamenal bez osové úsečky (B01), Rziha také, a navíc přidal radiální úsečku vedoucí ze vzdálenější základy jednoho z trojúhelníků ven z obrazce (R274). Mocker značku zachytil tak, jak je popsána výše (M04; obr. 7).

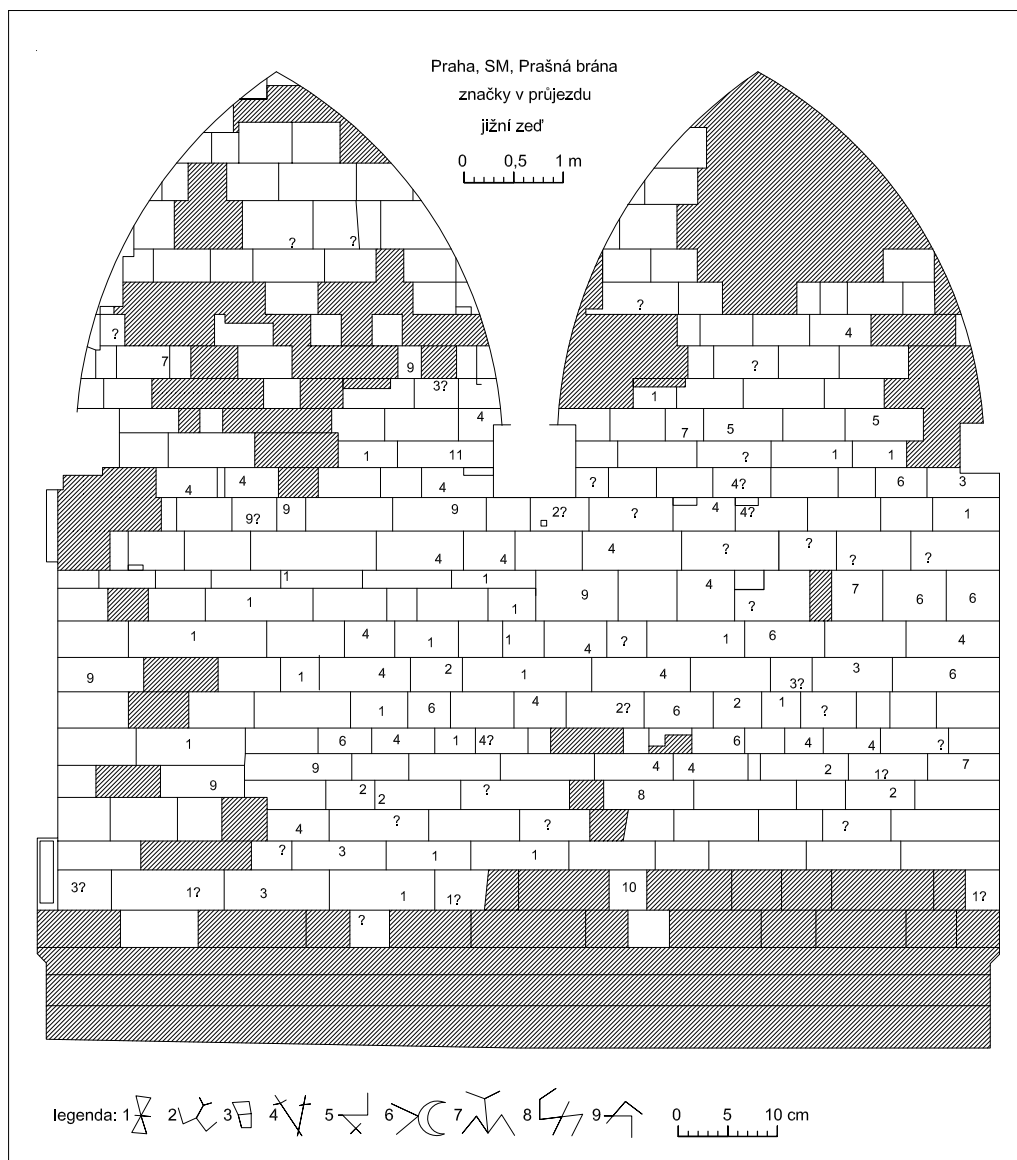
Počet v průjezdu nalezených exemplářů: jižní stěna 25; severní stěna 8; $\Sigma = 33$ ks.¹²

Značka č. 2. Je osově symetrická pouze v jednom směru. Lze ji popsat jako písmeno „W“, na jehož střed je posazeno písmeno „Y“. Značku v této podobě uvádí Mocker (M08). Beneš uvádí

10 Některé značky bez tohoto předběžného povědomí nelze identifikovat vůbec, např. č. 10 ve spodní části jižní stěny průjezdu.

11 U Rzihy je použito původní trojmístné číslování značek. Beneš ani Mocker značky neočíslovali, pomocné číslování je zavedeno po řádcích zleva doprava (u Beneše jsou značky v jediném řádku, u Mockera ve třech řádcích po šesti znacích).

12 Počty jsou uvedeny včetně nejistých identifikací, v takových případech je v plánu spároveň k číslu značky přidán otazník.

Obr. 6. Praha 1-Staré Město, Prašná brána, jižní stěna průjezdu. Výkres spárořezu s vyznačením pozic nalezených značek. Měřítko výkresu 1:50, měřítko legendy (překreslených značek) 1:5. Otazníkem jsou naznačeny pozice pravděpodobných kamenických značek, jejichž podoba není při dokumentaci z terénu rozpoznatelná. Šrafovou vymezeny plochy novodobě vyměněných kvádrů. Plán spárořezu překreslen na podkladě jednosnímkové fotogrammetrie (L. Bartoš, 2015).

velmi podobnou značku lišící se pouze přidaným středním „břevnem“ (B09). Jiná „obohacená“ tvarová varianta (č. 11) byla pozorována na profilovaných člancích oblouků portálů.

Počet v průjezdu nalezených exemplářů: jižní stěna 9; severní stěna 7; $\Sigma = 16$ ks.

Značka č. 3. Tvoří ji lichoběžník, jehož jedna strana je kolmá k základnám, druhá strana probíhá šikmo a navíc je poněkud konkávně vtačena dovnitř obrazce ve formě obloučku. Obrázec je rozdělen přibližně v polovině příčkou rovnoběžnou se základnami. Může připomínat hlavu sekery – pravděpodobně patří do skupiny piktogramů vycházejících z kamenických nástrojů. Značka se objevuje u všech tří dokumentátorů v 19. století, ovšem ve velmi rozdílných podobách. Beneš ji zakreslil jako symetrickou se zaobleným ostřím (B01), Rziha ji do svých klíčů vložil jako složeninu čtverce a lichoběžníka (R270). Mocker značku zachytil vcelku přesně tak, jak ji rozpoznáváme na zdivu a jak je popsána výše (M14; obr. 8).

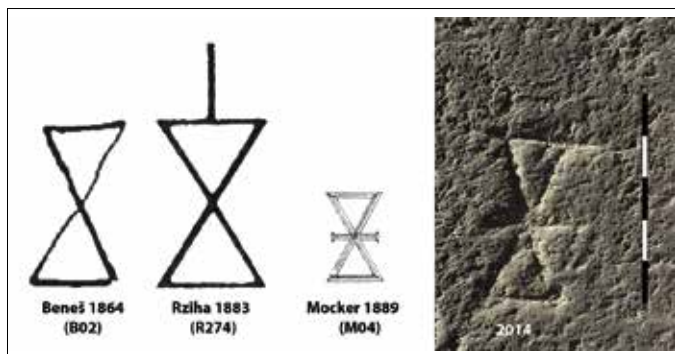
Počet v průjezdu nalezených exemplářů: jižní stěna 6; severní stěna 6; $\Sigma = 12$ ks.

Značka č. 4. Připomíná dva překřížené meče (schematické, v podobě latinského kříže). Překřížení se odehrává u většiny pozorovaných značek dosti blízko „ostrého konce mečů“, případně se jedná pouze o dotyk jejich konců. V patře byla značka zaznamenána s širším úhlem rozvěvení mečů, které se zde pouze dotýkají konci (č. 44). Takto značku uvádí Josef Mocker (M06).

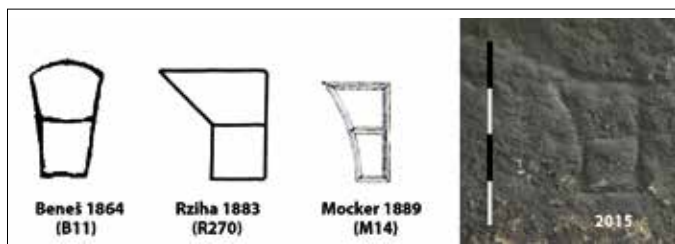
Počet v průjezdu nalezených exemplářů: jižní stěna 24; severní stěna 8; $\Sigma = 32$ ks.

Značka č. 5. Bylo pozorováno několik variant, postupně se zdálo, že značka může být totožná se značkou č. 9, spíše však jde o podobné značky. Ze základního tvaru „L“ (úhelníku) vybíhá

Obr. 7. Praha 1-Staré Město, Prašná brána, značka č. 1. Porovnání podoby značky publikované F. Benešem, F. Rzihou a J. Mockerm se současnou fotografií. Mockerův tvar značky je v měřítku, zbývající velikostně přizpůsobeny vyfotografované značce (foto L. Bartoš, 2014).

Obr. 8. Praha 1-Staré Město, Prašná brána, značka č. 3. Porovnání podoby značky publikované F. Benešem, F. Rzihou a J. Mockerm se současnou fotografií. Mockerův tvar značky je v měřítku, zbývající velikostně přizpůsobeny vyfotografované značce (foto L. Bartoš, 2014).

značku uvádí jak Rziha (R795), tak Mocker (M05). Pokud je totožná se značkou (B07), pak je Benešovo znázornění její podoby zcela zavádějící.

Počet v průjezdu nalezených exemplářů: jižní stěna 9; severní stěna 1; $\Sigma = 10$ ks.

Značka č. 7. Je osově symetrická v jednom směru. Lze ji popsat jako písmeno „M“, na jehož střed je posazeno písmeno „Y“. Značka je tak příbuzná s typem č. 2. V 19. století zřejmě publikována nebyla, vzdáleně se jí podobá Mockerova značka (M17).

Počet v průjezdu nalezených exemplářů: jižní stěna 4; severní stěna 4; $\Sigma = 8$ ks.

Značka č. 8. Značka složitějšího tvaru se skládá ze zalamované linie čtyř úseček, které kříží pátá. Značku uvádí v této podobě pouze Rziha (R276). Ztotožnění Benešovy značky (B12) je nejisté.

Počet v průjezdu nalezených exemplářů: jižní stěna 1; severní stěna 1; $\Sigma = 2$ ks.

Značka č. 9. Ze základního tvaru „L“ (úhelníku) vyběhá šikmo (pod úhlem cca 45°) druhý zrotovaný tvar „L“. Značku snad v neúplné podobě zachytil Beneš (B08?). U hůře čitelných kusů matoucí podoba se značkou č. 5.

Počet v průjezdu nalezených exemplářů: jižní stěna 10; severní stěna 0; $\Sigma = 10$ ks.

Značka č. 10, vyskytující se ve velmi nečitelném stavu v jediném exempláři na spodní části jižní stěny, byla „rozluštěna“ až na základě průzkumu značek ve vyšších podlažích věže, resp. znalosti podoby Rzihovy značky (R794) a zejména přesnější Mockerovy (M07). Torzo značky lze s těmito složitými obrazci pravděpodobně identifikovat. Lépe zachované exempláře byly dokumentovány v 2. patře, včetně odlišných variant (č. 46, 47).

Kromě systematické dokumentace značek v průjezdu byly dále vyhledávány další typy značek na portálech průjezdu, na spodní části vnějšího pláště přízemí (obr. 9) a v interiérech věže, tedy v prostorách prvního i druhého patra a točitého schodiště.¹⁴ Tyto nalezené značky byly opět porovnány s dokumentací Beneše, Rzihy a Mockera. Podařilo se nalézt přibližně dvě třetiny jimi dokumentovaných značek, ale také množství značek dosud nepublikovaných (typy 11, 12, 23, 24, 26, 27, 31, 32, 43, 45, 51, 52, 54).¹⁵ Jednotlivé typy značek se velmi liší z hlediska složitosti (obr. 10, 11). Některé značky se skládají pouze z několika málo čar (šipka – č. 21, střela – č. 41), jiné obrazce jsou natolik komplikované, že vzbuzují pochybnost, zda vůbec jde o kamenické značky (např. č. 52, nebo rastr čar č. 32, nalezený hned ve dvou exemplářích; obr. 12, 13). Řadu

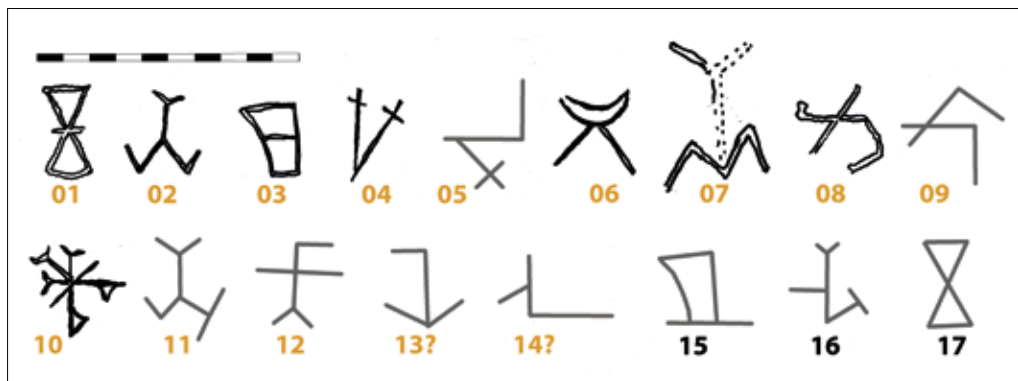
šikmo (pod úhlem cca 45°) křížek (latinský kříž). Značku uvádí také Rziha (R271), který břevno křížku vyznačil paralelně s jeho základnou. V případě značky 9 jedná o druhý zrotovaný tvar „L“ (viz značku č. 9). Při použité metodě bylo v některých případech obtížné oba typy značek jednoznačně rozlišit, proto je také problematické stanovení počtu výskytů. Počty za oba typy jsou tak zahrnuty u značky č. 9.¹³

Značka č. 6. Je symetrická podle jedné osy. Tvoří ji půlměsíc, k němuž je v ose vnějšího oblouku připojena dvojice paprsků rozbíhajících se ve tvaru „V“. Tuto

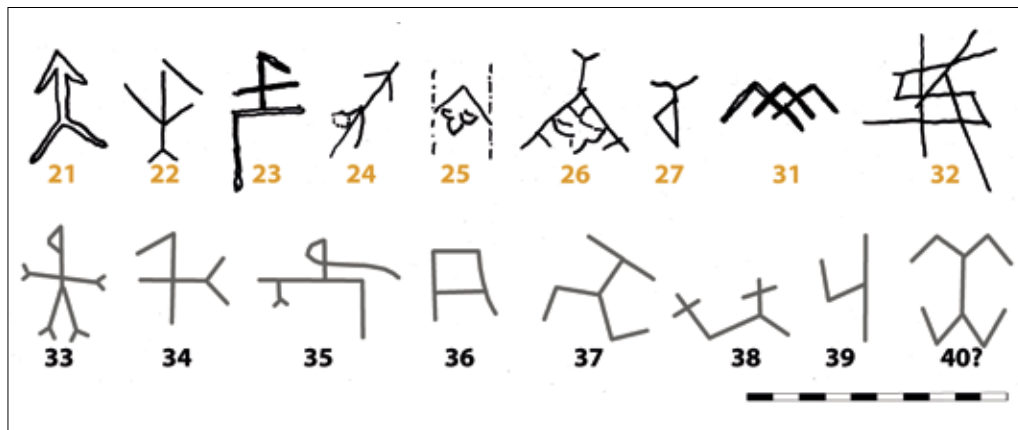
¹³ Toto je dokladem (ne překvapivě) nižší přesnosti při určování typů značek na dálku v porovnání s kontaktním průzkumem. Problém nastává zejména u jen málo odlišných typů značek.

¹⁴ Především v prostoru schodiště bylo hledání značek komplikováno množstvím (nejen) novodobých rytin návštěvníků.

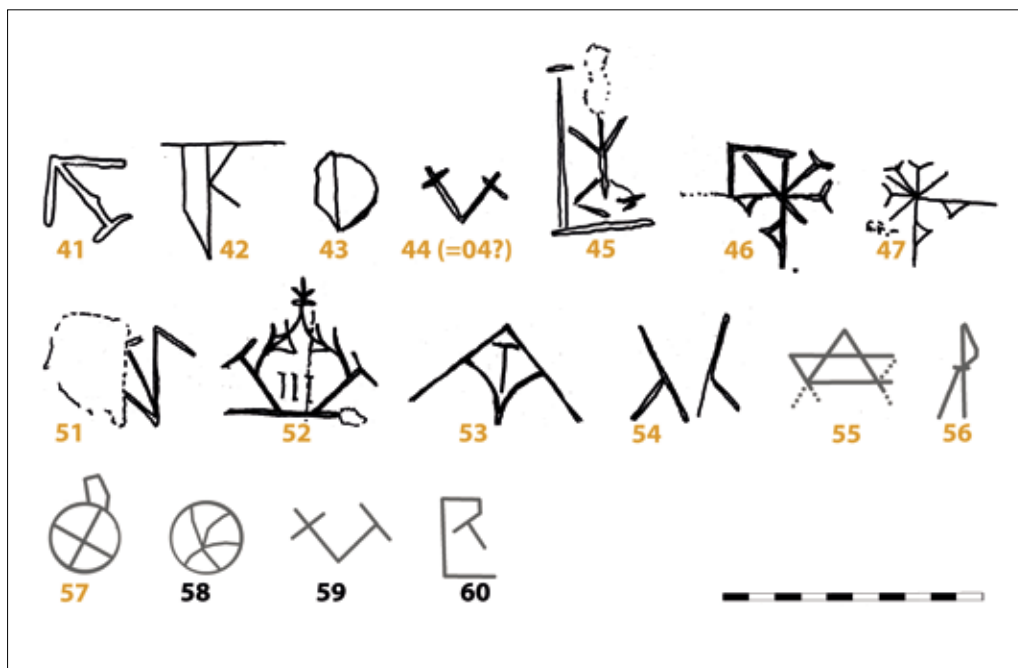
¹⁵ Při číslování značek byla čísla 1–20 vyhrazena značkám nalezeným v úrovni přízemí, čísla 21–40 značkám v 1. patře a na schodišti do 2. patra, čísla 41–60 značkám ve 2. patře a nad ním. Přitom se ovšem některé značky vyskytují na všech těchto úrovních.

Obr. 9. Praha 1-Staré Město, Prašná brána. Kamenické značky v úrovni přízemí – v průjezdu a na vnějším plášti věže. Část značek byla zachycena překreslením na průhlednou fólii (kresleno černě), zbývající představují pouze přibližné naznačení tvaru značek (kresleno šedě). Značky nejisté jsou očíslovány s otazníkem. Značky doplněné podle dokumentace P. Chotěbora jsou očíslovány černě (sestavil L. Bartoš, 2015).

Obr. 10. Praha 1-Staré Město, Prašná brána. Kamenické značky v úrovni prvního patra a schodiště nad ním (v interiéru). Část značek byla zachycena překreslením na průhlednou fólii (kresleno černě), zbývající představují pouze přibližné naznačení tvaru značek (kresleno šedě). Značky nejisté jsou očíslovány s otazníkem. Značky doplněné dle dokumentace P. Chotěbora jsou očíslovány černě (sestavil L. Bartoš, 2015).

Obr. 11. Praha 1-Staré Město, Prašná brána. Kamenické značky v úrovni druhého patra a schodiště nad ním (v interiéru). Část značek byla zachycena překreslením na průhlednou fólii (kresleno černě), zbývající představují pouze přibližné naznačení tvaru značek (kresleno šedě). Značky nejisté jsou očíslovány s otazníkem. Značky doplněné dle dokumentace P. Chotěbora jsou očíslovány černě (sestavil L. Bartoš, 2015).

dalších typů značek zachytil při své dokumentaci v roce 2007 P. Chotěbor (obr. 14). Soubor značek bude nepochybně možné výrazněji doplnit při další obnově pláště věže z lešení. Ideální by pak bylo provedení plošné dokumentace výskytu¹⁶ jednotlivých značek na vnitřních i vnějších površích objektu, umožňující další závěry o průběhu stavby věže.¹⁷

¹⁶ Výskyt značek popsaných v průjezdu byl zaznamenán i ve vyšších podlažích, ovšem v rámci této práce nebyl zatím pečlivěji evidován. Značky byly v rámci možnosti obkresleny na fólii pro věrné zachycení tvaru.

¹⁷ Vzhledem k tomu, že při stále jen dílčí dokumentaci značek bylo rozpoznáno přes padesát typů značek, odhadujeme celkový počet typů značek na celém objektu přibližně na sto.

Obr. 12. Praha 1-Staré Město, Prašná brána. Kamenická značka č. 52 v prostoru schodiště nad druhým patrem. Příklad mimořádně složitého typu kamenické značky (foto L. Bartoš, 2015).

Obr. 13. Praha 1-Staré Město, Prašná brána. Kamenická značka č. 32 v prostoru schodiště nad prvním patrem. Příklad neobvyklého, složitého typu kamenické značky, nalezené ve dvou exemplářích (foto L. Bartoš, 2015).

Závěr

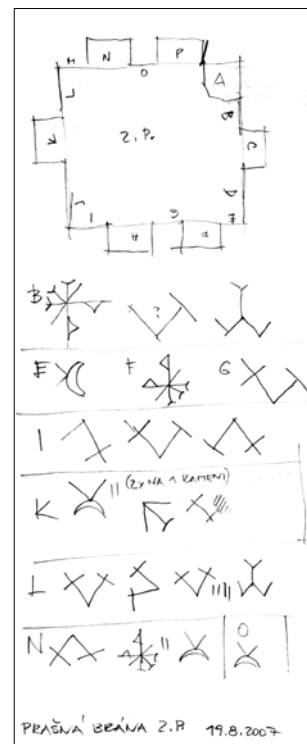
Použitá metoda dokumentace vzdálených (nepřístupných) kamenických značek rozhodně není rovnocenná s kontaktními metodami uvedenými výše. Fotografováním vzdálených značek může dojít častěji k omylům, přehlédnutí či záměně značek. Úspěšnost dokumentace závisí zejména na kvalitě osvětlení, zachování povrchu prvků, míře jeho znečištění a také na kvalitách používaného fotoaparátu a schopnosti dokumentátora je využít. Pokud to lze, je jistě vhodné kombinovat tuto metodu například s přesným obkreslením alespoň těch značek, které jsou dosažitelné. V situacích, kdy u objektu nestojí lešení a není předpoklad, že v dohledné době stát bude, představuje zde popsaná metoda jednu z mála možností, jak vysoko umístěné značky zaznamenat. Alternativou může být pozorování značek pomocí dalekohledu. Jen ve specifických případech lze využít např. plošinu či dlouhý žebřík. Možná již v blízké budoucnosti bude i pro tuto oblast využíváno dálkově řízených letounů (tzv. dronů) vybavených kamerou.

I v případech, kdy se počítá s brzkým postavením lešení, může být tato metoda vhodná jako přípravná fáze. Na pořizování fotoplánu se spárořezem kamenů je po postavení lešení již pozdě. I s ohledem na obvyklý ekonomický tlak na co nejkratší dobu využití lešení může být účelné mít již základní představu o vyskytujících se značkách, včetně jejich zakreslení v plánu fasády. S takovým podkladem lze pak snadno a rychle z lešení poznatky doplňovat a korigovat.

LITERATURA

- BARTOŠ 2014 on-line — Ladislav BARTOŠ: Kamenické značky. In: Pragdetail <<http://www.pragdetail.wz.cz/znamky.html>> (zveřejněno 10. 10. 2014, postupně doplňováno).
- BENĚŠ 1864 — František Xaver Josef BENĚŠ: Steinmetzzeichen und Marken an alten Baudenkmalen Böhmens gesammelt. Mittheilungen der k. k. Central-Commission, 1864.
- GRUEBER 1856 — Bernhard GRUEBER: Charakteristik der Baudenkmale Böhmens. Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, 1856/12, 245.
- DRAGOUN 1995 — Zdeněk DRAGOUN: Ke staroměstské nábřežní partii Karlova a Juditina mostu. Průzkumy památek 2, 1995/1, 76–81.
- DURDÍK/CHOTĚBOR 1999 — Tomáš DURDÍK / Petr CHOTĚBOR: Ke středověké stavební podobě a vývoji hradu v Královské oboře v Ovenci u Prahy. Zprávy památkové péče 59, 1999/10, 344–350.
- FUCHS/CHOTĚBOR 2012 — Friedrich FUCHS / Petr CHOTĚBOR: Zu den Steinmetzzeichen an den Domen in Prag und Regensburg = Ke kamenickým značkám na katedrálách v Praze a Řezně = Stonemason marks on the cathedrals in Prague and Regensburg. Umění 60, 2012/6, 509–521.
- HILBERT/PODLAHA 1906 — Kamil HILBERT / Antonín PODLAHA: Soupis památek historických a uměleckých v Království českém, Král. hlavní město Praha: Hradčany I. Metropolitní chrám sv. Víta. Praha 1906.
- CHOTĚBOR 2001 — Petr CHOTĚBOR: Der Grosse Turm des St. Veitdoms. Erkenntnisse, die bei Instandsetzungsarbeiten im Jahr 2000 gewonnen wurden. Velká jižní věž katedrály sv. Víta. Poznatky z opravy v roce 2000. Umění 49, 2001/3–4, 262–270.
- JEČNÝ 1971 — Hubert JEČNÝ: Středověké paláce v Praze. Staletá Praha 5, 1971, 64–75.
- JUNDOVSKÝ 2001 — R. JUNDROVSKÝ (pův. jménem Václav Leander Rošický): Kamenictví – Tradice z pohledu dneška. Původní vydání kolem roku 1910 nově uspořádal a doplnil Erik Tichý, Praha 2001.
- KADEŘÁVEK 1935 — František KADEŘÁVEK: Geometrie a umění v dobách minulých. Praha 1935.

- LÍBAL 1948 — Dobroslav LÍBAL: Gotická architektura v Čechách a na Moravě. Praha 1948.
- MOCKER/TOMEK 1889 — Josef MOCKER / Václav Vladivoj Tomek: Prašná věž v Praze. Praha 1889.
- MUK/VILÍMKOVÁ 1981 — Jan MUK / Milada VILÍMKOVÁ: Prašná brána. Stavebněhistorický průzkum Prahy, strojopis (= pasportizace SÚRP MO), Praha 1981. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ ÚOP HMP.
- MÜLLER 1991 — Karel MÜLLER (ed.): Kamenické a domovní značky (merky). Sborník příspěvků ze semináře 15.–16. února 1989 v Olomouci. Ostrava 1991.
- NEJEDLÝ 1985 — Vratislav NEJEDLÝ: Poznámky k restaurování severního portálu kostela Panny Marie před Týnem v Praze. Památky a příroda, 1985, 465 – 468.
- PETR 2013 on-line — Dominik PETR: Geometrie kamenických značek. Rukopis seminární práce, Praha 2013. In: Fakulta architektury ČVUT, Ústav nosných konstrukcí, elektronická skripta <http://15122.fa.cvut.cz/?download=_elektronicka_skripta/skripta_rozsirujici_geometrie_kamenickych_znacek_oppa2.pdf>, (zveřejněno 2013).
- POCHE 1983 — Emanuel POCHE ET AL.: Praha středověká – Čtvero knih o Praze. Praha 1983.
- ROZEHNAL 1991 — Aleš ROZEHNAL: Důvody a metody kvalitní dokumentace kamenických značek. In: Kamenické a domovní značky (merky). Sborník příspěvků ze semináře 15.–16. února 1989 v Olomouci. Ostrava 1991.
- RZIHA 1883 — Franz RZIHA: Studien über Steinmetzzeichen. Wien 1883.
- SOMMER 2011a (on-line) — Jan SOMMER: heslo Kamenické značky. In: Česká placka <<https://ceskaplacky.wordpress.com/slovnicek-2/k/kamenicke-znacky/>>, (zveřejněno 25. 7. 2011).
- SOMMER 2011b (on-line) — Jan SOMMER: Kde ty všechny kamenické značky jsou? Kde mohou být? Skoro všechny do jedné zmizely po šuplatech... In: Monudet <<https://monudet.wordpress.com/2011/01/10/kde-ty-vsechny-kamenicke-znacky-jsou-kde-mohou-byt-skoro-vsechny-do-jedne-zmizely-po-suplatech/>>, (publikováno 10. 1. 2011).
- SOMMER 2013a (on-line) — Jan SOMMER: Zpřístupňovat dokumentaci kamenických značek! Ale jak?! In: Kamenické značky – Testy dokumentace, třídění a prezentace. <<https://kamenickeznacky.wordpress.com/2013/03/21/zpristupnovat-dokumentaci-kamenickych-znacek-ale-jak/>>, (publikováno 21. 3. 2013).
- SOMMER 2013b (on-line) — Jan SOMMER: Praha, Karlův most, Bruncvík. In: Kamenické značky – Testy dokumentace, třídění a prezentace. <<https://kamenickeznacky.wordpress.com/2013/04/19/praha-karluv-most-bruncvik/>>, (publikováno 19. 4. 2013).
- ŠKABRADA 2003 — Jiří ŠKABRADA: Konstrukce historických staveb. Příbram 2003.
- ŠPERLING 1964 — Ivan ŠPERLING: Obnova Prašné brány. Památková péče 24, 1964, 43–49, 54.
- ŠPERLING 1965 — Ivan ŠPERLING: Rejskova sochařská výzdoba Prašné brány. Umění 13, 1965, 403–418.
- VÁCLAVÍK 2014 — František Radek VÁCLAVÍK: Průzkum, dokumentace a inventarizace architektonických prvků. Praha 2014.
- VELÍKÝ 1940 — Karel VELÍKÝ: O záhadných značkách a nápisech. In: Pestrý týden. 1940. Dostupné on-line: <<https://kralsumavy.wordpress.com/2013/03/25/o-zahadnych-znackach-a-napisech-1940/>>, (ověřeno 31. 3. 2015).
- VESELÝ 2014 — Jan VESELÝ: Měřická dokumentace historických staveb pro průzkum v památkové péči. Praha 2014.
- VLČEK 1996 — Pavel VLČEK ET AL.: Umělecké památky Prahy – Staré Město, Josefov. Praha 1996.
- VÍTOVSKÝ 1991a — Jakub VÍTOVSKÝ: Kamenické značky a problematika jejich výzkumu In: Kamenické a domovní značky (merky). Sborník příspěvků ze semináře 15.–16. února 1989 v Olomouci. Ostrava 1991.
- VÍTOVSKÝ 1991b — Jakub VÍTOVSKÝ: Svatováclavská kaple v pražské katedrále – Matyáš z Arrasu nebo Petr Parléř? In: Kamenické a domovní značky (merky). Sborník příspěvků ze semináře 15.–16. února 1989 v Olomouci. Ostrava 1991.
- VÍTOVSKÝ 1994 — Jakub VÍTOVSKÝ: K datování, ikonografii a autorství Staroměstské mostecké věže. Průzkumy památek 1, 1994/2, 15–44.
- ZIEGLER 1822 — Josef Liboslav ZIEGLER: Wlastenské vzácnosti I. Rolandova socha na Pražském mostě. In: Sborník Dobroslav ZIEGLER: Wlastenské spisy povčugjýho a mysl obweselugjýho obsahu w řeči newázané, y wázané. Díl 3., svazek III, 1822.
- ZMEK 2005 (on-line) — Ondřej ZMEK: Kamenické značky <<http://kamenickeznacky.wz.cz/uvodni.html>>, (zveřejněno 2005).

Obr. 14. Praha 1-Staré Město, Prašná brána. Kamenické značky v úrovni druhého patra. Ukázka pracovní terénní dokumentace kamenických značek (P. Chotěbor, 2007).

SUMMARY

The article is concerned with stonemasons' marks, a remarkable phenomenon revealing the process of the construction of a number of significant historic buildings and representing a sort of "signature" by their authors, recognised as such by the scholars of the early modern art-history. First definition of the marks is shortly summarised with an outline of basic possibilities of their classification. Also the general development of their modern research and documentation is shortly mentioned. In more detail the development outline and the state of research, documentation and publishing of Prague stonemasons' marks during almost 200 years – since 1822 to the present day is described. The use, possibilities and problems of new technologies is also discussed.

As a very specific item of documentation the stonemasons' marks require appropriate specialised documentation methods. Part of the first class Prague monument – The Powder Tower has been chosen to practical verification of the use of one of the possible documentation method. Construction of the late gothic tower was started in 1475, but not finished until the Mocker's reconstruction 400 years later. It is one of the most valuable preserved gated towers in Europe. Stonemasons' marks at this primary building have already been researched before Josef Mocker in the second half of the 19th century by the conservationist František Beneš and the most famous collector of marks Franz Rhiza. Published documentation of these three authors is critically evaluated and compared, and mainly compared with the actual finds on the building.

Remote documentation method without direct access to the stonemasons' marks has been tested on the walls of the gate passage. Documentation of marks on the ashlar walls was pursued solely from the pavement level using a digital camera, and sun light at various angles, in various seasons and day times, on certain parts of the walls. Individual types of marks and their position on the walls of the passage were drawn into a photoplan of the interstices of the ashlar walling. The documentation was widened with further types of marks found in the accessible interiors of the tower.

Fig. 1. Prague 1-Old Town, The Powder Tower (Gate), east view (photo L. Bartoš, 2015).

Fig. 2. Prague 1-Old Town, The Powder Tower, stonemasons' marks published by F. Beneš in 1864 (numbering L. Bartoš, 2015).

Fig. 3. Prague 1-Old Town, The Powder Tower, stonemasons' marks published by F. Rhiza in 1883.

Fig. 4. Prague 1-Old Town, The Powder Tower, stonemasons' marks published by J. Mocker in 1889 (numbering L. Bartoš, 2015).

Fig. 5. Prague 1-Old Town, The Powder Tower, north side of the passage. Drawing of the wall with the position of discovered marks. Scale of the drawing 1:50, scale of the legend (of the traced marks) 1:5. Position of presumed stonemasons' marks, which are not recognisable from the ground, indicated only by a question mark. Areas of recently replaced ashlar are hatched. Plan of the wall was redrawn on the base of single picture photogrammetry (L. Bartoš, 2015).

Fig. 6. Prague 1-Old Town, The Powder Tower, south side of the passage. Drawing of the wall with the position of discovered marks. Scale of the drawing 1:50, scale of the legend (of the traced marks) 1:5. Position of presumed stonemasons' marks, which are not recognisable from the ground, indicated only by a question mark. Areas of recently replaced ashlar are hatched. Plan of the wall was redrawn on the base of single snap photogrammetry (L. Bartoš, 2015).

Fig. 7. Prague 1-Old Town, The Powder Tower, mark no. 1. Comparison of the shape of the mark published by F. Beneš, F. Rhiza and J. Mocker with a current photograph. Mocker's shape of the mark is in scale, the rest is adjusted to the size of the photographed mark (photo L. Bartoš, 2015).

Fig. 8. Prague 1-Old Town, The Powder Tower, mark no. 3. Comparison of the shape of the mark published by F. Beneš, F. Rhiza and J. Mocker with a current photograph. Mocker's shape of the mark is in scale, the rest is adjusted to the size of the photographed mark (photo L. Bartoš, 2015).

Fig. 9. Prague 1-Old Town, The Powder Tower. Stonemasons' marks in the level of the ground floor – in the passage and on the outer face of the tower. Some marks have been drawn on a transparent foil (in black), the rest are an approximate shape of the marks (in grey). Uncertain marks are numbered with a question mark. Marks, added after the documentation by P. Chotěbor are numbered in black (completed by L. Bartoš, 2015).

Fig. 10. Prague 1-Old Town, The Powder Tower. Stonemasons' marks in the level of the first floor and the staircase above it (in the interior). Some marks have been drawn on a transparent foil (in black), the rest are an approximate shape of the marks (in grey). Uncertain marks are numbered with a question mark. Marks, added after the documentation by P. Chotěbor are numbered in black (completed by L. Bartoš, 2015).

Fig. 11. Prague 1-Old Town, The Powder Tower. Stonemasons' marks in the level of the second floor and the staircase above it (in the interior). Some marks have been drawn on a transparent foil (drawn in black), the rest are an approximate shape of the marks (drawn in grey). Uncertain marks are numbered with a question mark. Marks, added after the documentation by P. Chotěbor are numbered in black (completed by L. Bartoš, 2015).

Fig. 12. Prague 1-Old Town, The Powder Tower. Stonemasons' mark no. 52 in the staircase above the first floor. An example of an exceptionally complex type of a stonemasons' mark (photo L. Bartoš, 2015).

Fig. 13. Prague 1-Old Town, The Powder Tower. Stonemasons' mark no. 32 in the staircase above the first floor. An example of an unusual, complex type of a stonemasons' mark found in two exemplars (photo L. Bartoš, 2015).

Fig. 14. Prague 1-Old Town, The Powder Tower. Stonemasons' marks in the level of the second floor. Presentation of the field documentation of stonemasons' marks (P. Chotěbor, 2007).

Translated by Linda and Patrick Foster

Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

Ing. arch. Ladislav BARTOŠ
památkář, stavební historik
NPÚ ÚOP v hl. městě Praze
bartos.ladislav@npu.cz